

Τμήμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Δ.Δ.Ε. Α Αθήνας
Πανελλήνιος Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Τοπίου

Το τοπίο μέσα από το πρίσμα της Αειφορίας

Σκέψεις και προτάσεις για την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο στην Εκπαίδευση.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (ETS No. 176) είναι μια πρωτοποριακή διεθνής συνθήκη που υιοθετεί μια ενιαία προσέγγιση ως προς την ανάπτυξη ενός τόπου που θα λαμβάνει υπόψη το τοπίο συνολικά, με άλλα λόγια μια ανάπτυξη που θα σέβεται την ποιότητα της ζωής των ατόμων και των κοινωνιών που ζουν μέσα σε αυτό. Μια από τις σημαντικότερες όψεις που θέτει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (ETS No. 176) είναι η εκπαίδευση των μαθητών, μέσα από διαδρομές σε ένα αειφόρο τοπίο. Στις 25 Φεβρουαρίου 2010, το Ελληνικό κράτος κύρωσε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του τοπίου (ΦΕΚ Α/30/25-02-2010, Ν.3827/2010) που υπεγράφη στην Φλωρεντία στις 20 Οκτωβρίου 2000 και ορίζει το τοπίο τόσο ως προς το εννοιολογικό του περιεχόμενο όσο και από άποψη νομοθετικών ρυθμίσεων.

Ο γενικότερος σκοπός της Ευρωπαϊκής συνθήκης για το τοπίο είναι να επιτευχθεί η αειφορική ανάπτυξη και η εκπαίδευση για το τοπίο που προωθείται μέσα από αυτήν είναι μια ασφαλής διαδρομή για την εκπαίδευση προς την Αειφορία καθώς η εκπαίδευση είναι η μόνη κινητήρια δύναμη για την αλλαγή που απαιτείται. Στο άρθρο 6 τη Ευρωπαϊκής Σύμβασης, τα ειδικά μέτρα επικεντρώνονται: α. στην ενδυνάμωση της συνείδησης των πολιτών, β. στην εκπαίδευση και επιμόρφωση, γ. στην αναγνώριση και αξιολόγηση του τοπίου, δ. στον ορισμό των στόχων ποιότητας ενός τοπίου, και ε. στην εφαρμογή πολιτικών για το τοπίο.

Με αφορμή λοιπόν, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο και σε συνεργασία με τον Πανελλήνιο Σύλλογο Αρχιτεκτόνων Τοπίου επιχειρούμε να ανοίξουμε μια εποικοδομητική συζήτηση μεταξύ της εκπαιδευτικής κοινότητας σχετικά με το τοπίο και την εκπαίδευση των μαθητών μέσα σε αυτό. Στόχος είναι να προτείνουμε μερικά συγκεκριμένα βήματα που θα γίνουν η αφετηρία για την ενσωμάτωση της έννοιας του αειφόρου τοπίου μέσα στο σχολείο και στα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Ο Πανελλήνιος Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Τοπίου (Π.Σ.Α.Τ.) ιδρύθηκε το 1980 με στόχο την ανάπτυξη και την προώθηση της Αρχιτεκτονικής Τοπίου ως επιστήμης και τέχνης, την προστασία και την κατοχύρωση του επαγγέλματος του Αρχιτέκτονα Τοπίου στην Ελλάδα και την πληροφόρηση του κοινού για θέματα που αφορούν την Αρχιτεκτονική Τοπίου. Στο πλαίσιο της ευαισθητοποίησης για το τοπίο και το περιβάλλον, ο Π.Σ.Α.Τ. συμβάλλει ουσιαστικά στην προώθηση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το τοπίο, είτε μέσω της διοργάνωσης διαλέξεων και πρόσκλησης διακεκριμένων επιστημόνων ειδικών για το τοπίο (π.χ. 2010. Διάλεξη της Maguelonne Dejeant Pons, Πρόεδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη Σύμβαση του Τοπίου, με θέμα “The European Landscape Convention”), είτε μέσω συνεργασιών με άλλους φορείς όπως Περιφέρειες, Δήμοι, Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, Ερευνητικά Κέντρα, Επιμελητήρια (ΤΕΕ, ΓΕΩΤΕΕ), Συλλόγους ή Ενώσεις σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο.

Άνθρωπος και τοπίο

Ο κυριότερος στόχος της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο είναι να “προσφέρει ένα νέο εργαλείο αποκλειστικά αφιερωμένο στην προστασία, την διαχείριση και τον αειφόρο σχεδιασμό όλων των τοπίων στην Ευρώπη”, πάντοτε με γνώμονα :

- α. την εξασφάλιση της ποιότητας της ζωής των ατόμων και των κοινωνιών
- β. την αειφόρο ανάπτυξη που θα βασίζεται σε μια ισορροπημένη σχέση αρμονίας μεταξύ των κοινωνικών αναγκών, της οικονομικής δραστηριότητας και του περιβάλλοντος.

Με τον όρο “τοπίο ορίζεται μια περιοχή, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους, του οποίου ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και της αλληλεπίδρασης των φυσικών στοιχείων αλλά και των ανθρώπινων παρεμβάσεων σε αυτό”. Δηλαδή, το τοπίο δεν νοείται μόνο από οικολογική άποψη, αλλά περιλαμβάνει την ανθρώπινη (ιστορική, πολιτιστική, οικονομική, κοινωνική, κ.λπ.) δραστηριότητα καθώς επίσης και την ηθική διάσταση της εξασφάλισης της συνέχειάς του.

Ταυτόχρονα εκτός από ένα απτό θέμα είναι και μια πηγή συναισθημάτων και συγκινήσεων και, όποιος ασχολείται με αυτό, θα πρέπει να λάβει υπόψη του και αυτή την διάσταση. Το τοπίο αντανακλά την αλληλεπίδραση της φύσης και των ανθρώπων μέσα στο χρόνο, γίνεται μέρος της κληρονομιάς μας, είναι ένας πόρος που κληρονομήσαμε από το παρελθόν μας και πρέπει να φροντίσουμε για το μέλλον.

Επιπλέον καθώς προσδίδονται σε αυτό προσωπικές και κοινωνικές αξίες, το τοπίο όχι μόνο συμβάλλει στον προσδιορισμό της ευημερίας των ανθρώπων αλλά αναπόφευκτα παίζει καθοριστικό ρόλο στην εδραίωση της εδαφικής τους ταυτότητας.

Ταυτόχρονα, η αξία του τοπίου προσδιορίζεται από ένα ευρύ πεδίο παραγόντων όπως για παράδειγμα :

- α. η οικολογική του αξία (όπως η βιοποικιλότητα)
- β. η οικονομική του αξία (χρήσης γης, τουριστική αξιοποίηση, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τοπίου)
- γ. η ιστορική και πολιτιστική αξία καθώς επίσης και αξία πολιτιστικής κληρονομιάς
- δ. η συναισθηματική αξία που συνδέεται με τον τρόπο ζωής, την ταυτότητα, τις κοινωνικές αξίες
- ε. η αισθητική αξία κλπ

Υπό αυτή την έννοια η εκπαίδευση για το τοπίο δεν θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως εκμάθηση ενός συγκεκριμένου αντικείμενου αλλά να ενσωματωθεί ως διαθεματικό και διεπιστημονικό αντικείμενο μέσω του οποίου οι μαθητές αυξάνουν την γνώση, την ευαισθητοποίηση και την θετική τους ανταπόκριση στο τοπίο. Δεν θα πρέπει να είναι μια διαδικασία κατά την οποία οι μαθητές μαθαίνουν πληροφορίες σχετικά με το τοπίο αλλά θα πρέπει μάλλον να τους δώσουμε ευκαιρίες να το βιώσουν και να το ανακαλύψουν.

Εκπαίδευση μέσω του τοπίου

Η εκπαίδευση για το τοπίο δεν αποσκοπεί μόνο στη διαφύλαξη του τοπίου και στη βελτίωση της ποιότητας του, αλλά από μόνη της λειτουργεί ως ένα σημαντικό βήμα με μεγάλη παιδαγωγική αξία. Το τοπίο δεν είναι μόνο ένα αντικείμενο για να αναλάβουν οι μαθητές τη φροντίδα του, αλλά γίνεται μια πηγή ερεθισμάτων που θα βοηθήσουν τους μαθητές να αναπτύξουν την ευαισθητοποίησή τους ως ενεργοί πολίτες και να συνειδητοποιήσουν την προσωπική τους ευθύνη ο καθένας ξεχωριστά. Δεν είναι ένα αντικείμενο που πρέπει απλά να διδάσκεται, αλλά μια εκπαιδευτική διαδικασία με τεράστιο παιδαγωγικό αποτύπωμα.

Στον ακόλουθο πίνακα θα βρούμε τις κυριότερες φάσεις που χαρακτηρίζουν κάθε εκπαιδευτική δραστηριότητα, που αποσκοπούν να ευαισθητοποιήσουν και να αναπτύξουν την ικανότητα της ανάγνωσης του τοπίου. Η πρώτη και η δεύτερη φάση αναφέρονται περισσότερο στην οριζόντια ανάγνωση, η τρίτη στην κάθετη ανάγνωση και η τέταρτη στην διαχρονική ανάγνωση ενός τοπίου. Οι φάσεις αυτές μπορούν να εφαρμοστούν μέσα σε οποιοδήποτε εκπαιδευτικό πλαίσιο, άτυπο ή τυπικό, ανάλογα με την ηλικία των παιδιών καθώς και ανάλογα με τον πόσο χρόνο και τι υλικά διαθέτουμε. Είναι διδακτικοί στόχοι με διάφορες δραστηριότητες και εργαλεία. Ωστόσο ως έχουμε κατά νου ότι πριν προχωρήσουμε στο επόμενο βήμα θα πρέπει πρώτα να βεβαιωθούμε για το αποτέλεσμα του προηγούμενου.

	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΡΓΑΛΕΙΑ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ
	1 ^η ΦΑΣΗ	ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ/ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ	
	Να αναγνωρίζουν τα διαφορετικά στοιχεία του τοπίου καθώς και τον ρόλο που αυτά παίζουν στην μοναδικότητα κάθε τοπίου χωριστά	Εκδρομές σε διαφορετικά τοπία και παρατήρηση, ζωγραφική, αποτύπωση, αφήγηση (γραπτή και προφορική), φωτογράφιση, puzzle, συζητήσεις κατά ομάδες, ασκήσεις προσανατολισμού, χαρτογράφιση, χάρτες, απλά Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών	Παρατήρηση και ακρίβεια στην περιγραφή Ικανότητα να αναγνωρίζουν και να αφαιρούν όσα στοιχεία είναι άσχετα με το τοπίο και να προσδιορίζουν τις σχέσεις που διαμορφώνονται μέσα στο τοπίο που παρατηρούν.
	2 ^η Φάση	ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ/ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ	
	Να αναγνωρίζουν την δυναμική ενός τοπίου και τον ρόλο που διαδραματίζει στην τόνωση των αισθήσεων και την πρόκληση συναισθημάτων στους ίδιους και στους άλλους	Επισκέψεις στο πεδίο, μελέτη λογοτεχνίας, συζητήσεις, συνεντεύξεις, ζωγραφική, βίντεο, ψηφιακή αφήγηση με σταθερή και κινούμενη εικόνα.	Έκφραση συναισθημάτων μέσα από κείμενα, εικόνες, δραματοποίηση.

	3 ^η Φάση	ΚΑΘΕΤΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ/ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ	
	Να αναζητήσουν τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν ένα τοπίο σε σχέση με τον φυσικό και τον ανθρώπινο παράγοντα.	Έρευνα μέσω διαφορετικών πηγών όπως βιβλιογραφία, παλιοί και νέοι χάρτες, αεροφωτογραφίες, στατιστικά στοιχεία, οικονομικά στοιχεία, αναζήτηση και μελέτη αρχειακού υλικού για μια περιοχή, απλά Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών, αναζήτηση στο Internet, συνεντεύξεις από ειδικούς.	Αναγνώριση των δεσμών, των αλληλεξαρτήσεων και πιθανώς της αλληλουχίας των στοιχείων ενός τοπίου.
	4 ^η Φάση	ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ/ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ	
	Να κατανοήσουν την αλλοίωση του τοπίου και να διηγηθούν την ιστορία του. Να φανταστούν και να σχεδιάσουν τις μελλοντικές αλλαγές στο τοπίο.	Παλιές φωτογραφίες και χάρτες, παλιές περιγραφές, μελέτη της μεταβολής, αίτια, επιπτώσεις, συνεντεύξεις μεγαλύτερων σε ηλικία ανθρώπων (δηλαδή παππούδων-γιαγιάδων), ομάδες συζήτησης, σχέδια, αφήγηση σχετικά με το παρελθόν και το μέλλον, φωτομοντάζ, κ.ο.κ.	Τοποθέτηση σε χρονοσειρά κάποιων γεγονότων που “συνέβησαν” στο τοπίο. Κατανόηση θεμάτων που οδηγούν στο ερώτημα : “τι θα ήταν σωστό να γίνει”

Πηγές : - Landscape facets Reflections and proposals for the implementation of the European Landscape Convention, Council of Europe Publishing F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int> ISBN 978-92-871-7080-4 © Council of Europe, January 2012 Printed at the Council of Europe

- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το τοπίο , ΦΕ/040608.CONVENTION-GREEK.doc
- Ν 3827/2010 (ΦΕΚ Α΄ 30/25.2.2010) Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου
- Πανελλήνιος Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Τοπίου ΠΣΑΤ , www.phala.gr